

DIDACTIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Burgerschaps- onderwijs

Colofon

Deze special is gemaakt in samenwerking met en in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Coördinatie: Monique Marreveld en Alexander Verweij

Eindredactie: Monique Marreveld

Coverfotografie: Bart van Vliet/Prodemos

Vormgeving: Fizz Digital Agency - www.fizz.nl

Aan deze special werkten mee:

Carolien Drijfhout, Annette Farshchi, Ben Houdijk, Masja Lebouille, Monique Marreveld, Prodemos, Erica Renckens, Bart van Vliet, Femke de Wild.

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Panamalaan 1 L, 1019 AS Amsterdam, T 0620612070, www.didactiefonline.nl, redactie@didactiefonline.nl.

 Dossier Burgerschap

Wil je meer lezen over burgerschapsonderwijs? Surf dan naar het Dossier Burgerschap op de website van Didactief. Hoe bespreek je gevoelige onderwerpen met je klas (bijvoorbeeld Samuel Paty, lhbtqia+), wat doe je als je een herstelopdracht krijgt van de inspectie, en waar vind je mooie materialen? Ook het nieuwste internationale burgerschapsonderzoek publiceren we natuurlijk daar. Het dossier wordt komend jaar regelmatig aangevuld.

Burgers in de klas

Burgerschapsonderwijs. Wat kun je eronder verstaan, **wat leeft er op dit moment** en wat is er nodig? Vier deskundigen, vier visies.

8

Beter lesmateriaal

Lector **Hessel Nieuwelink** onderzoekt burgerschapsonderwijs in Nederland. Met name in het **vmbo** kan het lesmateriaal beter.

12

Praten over vrijheid

In Middelburg werd in april een **Freedoms Meet-up** georganiseerd. Studenten van mbo Scalda werkten er aan hun portfolio burgerschap.

16

Expertisepunt Burgerschap

Fleur Nollet werkt bij het Expertisepunt Burgerschap dat scholen ondersteunt bij het voldoen aan de hernieuwde burgerschapsopdracht. Zij signaleert **een aantal uitdagingen**.

En verder:

3 Voorwoord **6** Faits divers **10** Leerlingenraad in Katwijk

14 Rechtszaak in de klas

Handen en voeten aan burgerschap

Monique Marreveld

Hoofdredacteur Didactief

Kinderen die frank en vrij durven zeggen wat ze vinden. Maar elkaar ook laten uitspreken en respect tonen voor andersdenkenden. Leerlingen die snappen hoe democratie werkt en dat vrijheid niet bij een pakje boter komt. Heel lang hebben we gedacht dat het allemaal vanzelf sprak in Nederland. We zijn een tolerant volk, toch?

Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt al jaren dat de praktijk anders is. Wat Nederlandse leerlingen weten over de rechtsstaat, verschilt bijvoorbeeld behoorlijk tussen vmbo'ers en vwo'ers. En lang niet allemaal vinden ze gelijke rechten voor iedereen de normaalste zaak van de wereld.

Dat de overheid scholen probeert te stimuleren meer aandacht te besteden aan burgerschapsonderwijs, lijkt daarom een goed idee. De zogenoemde burgerschapsopdracht is aangescherpt in de wet. Maar wat nu? Want hoe geef je in de klas handen en voeten aan iets abstracts als burgerschap?

In deze special laten we een aantal scholen aan het woord die serieus bezig zijn hun burgerschapslessen in te vullen. Ieder op zijn eigen manier. In Katwijk gingen we met leerlingen mee naar het stadhuis waar ze vergaderden en met de burgemeester spraken. In Middelburg zamelden we kleding in voor de kledingbank, samen met een groep mbo'ers. We spraken experts over moeilijke kwesties die in school op tafel komen: leg je burgerschapsonderwijs neer bij geschiedenis en maatschappijleer of ga je ook bij andere vakken aan de bak? Hoe zit het met de vrijheid van onderwijs? En bij wie kun je aankloppen als je hulp nodig hebt?

Burgerschapsonderwijs moet op veel scholen nog groeien. Om jullie daarbij te helpen, zijn deze 16 pagina's natuurlijk niet genoeg. Online vind je daarom in het dossier burgerschap nog veel meer informatie. Kritische noten (zoals kanttekeningen van Piet van der Ploeg bij het inspectietoezicht op burgerschapsonderwijs), handige hulpmiddelen (links naar materialen van het Expertisepunt Burgerschap) en veel inspiratie. En vind je dat jouw school in de schijnwerpers moet omdat jullie het schoolvoorbeeld van succesvol burgerschapsonderwijs zijn? Mail ons, dan komen we graag kijken. ■

Veel scholen zijn
serieus bezig, ieder
op hun eigen manier

Burgers in de klas

Burgerschapsonderwijs. Wat kun je eronder verstaan, wat leeft er op dit moment en **wat is er nodig**? Vier deskundigen, vier visies.

DE ADVISEUR

Bram Eidhof | auteur, adviseur | Bureau Common ground

‘We leven in een geïndividualiseerde samenleving. Ik gun het elke leerling minstens te voelen wat het betekent om maatschappelijk betrokken te zijn.

Politiek Den Haag heeft lang geworsteld met burgerschapsonderwijs. Inmiddels is het besef doorgedrongen dat burgerschapsonderwijs geen staatsindoctrinatie hoeft te zijn. Je kunt het opknippen in drie delen. Ten eerste: wat iedereen in Nederland moet kennen en kunnen om samen te leven. Vervolgens dat wat schoolspecifiek is; dat gaat over wat jouw leerlingen nodig hebben, ze groeien immers in heel verschillende situaties op. En ook wat je ze vanuit je eigen visie wil meegeven. En ten derde: de vrijheid die iedere leerling heeft om eigen maatschappelijke idealen en interesses te ontdekken en ontwikkelen.

De wet helpt om duurzaam te werken aan burgerschapsonderwijs, maar is ook abstract. In mijn Handboek Burgerschapsonderwijs staat wat het precies is, welke kerndoelen er al aan raken en hoe je als school burgerschap verder kan ontwikkelen. Ik adviseer om liever een paar dingen goed te doen dan veel dingen een beetje. Om eerst vragen over kwaliteit te stellen voor je met een externe organisatie in zee gaat. En om terug te praten tegen de overheid. Tot slot: wees heel open over keuzes die je maakt. Vier je Paarse Vrijdag, bezoek je een moskee? Ouders zullen er wat van vinden. De beste manier om daarin de rust te bewaren, is te weten waarom je doet wat je doet en dat samen uit te dragen.’

DE PROGRAMMA-MANAGER

Bernard Teunis | manager - curriculumherziening | SLO

‘In de wet is vastgelegd dat scholen aan burgerschap moeten doen, maar de opdracht aan scholen is nu niet expliciet omdat er een curriculum ontbreekt. Heldere kerndoelen helpen om de wettelijke opdracht explicieter te maken en scholen handvaten te geven. Een heel divers en bewust geselecteerd team van leraren en experts levert in november 2023 de concept-kerndoelen op, die vervolgens op grotere schaal worden beproefd.

Doel is de kern te vatten zonder te veel voor te schrijven. Het is aan scholen zelf om vanuit eigen visie de vertaalslag te maken naar de praktijk. Wij gaan dus niet vertellen hoe een goed burger zich zou moeten gedragen. Wat dan wel? We focussen op twee domeinen: Ten eerste ‘kennis over de democratie’, waarbij het gaat over de rechtsstaat, democratische waarden, je rechten en plichten als burger. En ten tweede ‘samenleving’, welke vaardigheden heb je nodig om goed te kunnen participeren in de samenleving? Hoe draag jij bij, ben je in staat je te verplaatsen in een ander?

Kerndoelen rond burgerschap zitten nu deels al verstopt in andere leergebieden. Maar omdat dit geen traditioneel leergebied is zoals taal of rekenen, willen we de kern van burgerschap goed neerzetten: maximaal vijf tot tien specifieke kerndoelen waar een reformatische school net zo goed mee uit de voeten kan als een islamitische of een openbare. Liever niet als een apart vak, maar doelgericht ondergebracht in het totale onderwijsaanbod.’

DE LERARENOPLEIDER

Hanneke Tuithof | Vakdidacticus geschiedenis en hoofd-docent curriculumvraagstukken | Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht

‘Burgerschapsonderwijs is een containerbegrip geworden. Ik krijg er veel vragen over, het is voor scholen nog vaag wat ze ermee moeten. We moeten nog steviger het gesprek voeren over wat burgerschapsonderwijs nu echt inhoudt. Als onderzoekers en opleiders, maar zeker ook binnen scholen zelf. Laten we daarbij niet gelijk naar geschiedenis en maatschappijleer kijken, maar het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid zien.

De aanscherping in de wet is een goede aanleiding om op school een gesprek te voeren met het team. Goed burgerschapsonderwijs is enorm contextspecifiek! Hoe kan jouw school een oefenplaats zijn? In grote lijnen gaat het erom dat leerlingen leren omgaan met verschillende mensen en zich kunnen verhouden tot de maatschappij en de overheid. Maar tegelijk moet een puber anarchistisch kunnen zijn; je verzetten is ook burgerschapsvorming. En als de school een oefenplaats is, hoort buiten de lijntjes kleuren daarbij. Dat is een spanningsveld.

Veel scholen doen al meer aan burgerschapsonderwijs dan ze denken. Tegelijk omvat burgerschap ook méér dan we in eerste instantie beseffen. Zo zie ik bijvoorbeeld weinig vrouwen en bijna geen mensen van kleur terug in schoolboeken. Een voorwaarde voor goed burgerschapsonderwijs is dat ons lesmateriaal en curriculum weerspiegelen hoe divers onze maatschappij is. Als we alle leerlingen voorbereiden op een plek in de maatschappij, hoort daarbij dat zij zich gerepresenteerd voelen.’

DE WETENSCHAPPER

Anne Bert Dijkstra | onderzoeker | Universiteit van Amsterdam

‘Burgerschapsonderwijs is nodig als vloer onder onze democratische samenleving. Vrijheid en autonomie – je leven kunnen invullen zoals jij wilt – zijn een groot goed, maar spreken niet vanzelf. De democratische rechtsstaat borgt die vrijheid, maar kan niet zonder burgers die democratische basiswaarden – zoals gelijkwaardigheid, verdraagzaamheid en vrijheid van meningsuiting – steunen. Zeker in tijden van ‘kloven en bubbels’ is die gemeenschappelijke basis belangrijk. Burgerschapsonderwijs bevordert basiswaarden en de competenties om vreedzaam samen te leven. Het helpt jonge mensen zelfstandig keuzes te maken en te zien wat basiswaarden voor hen betekenen. Autonoom, zo nodig kritisch én met oog voor de vrijheid van anderen. Bevordering van burgerschap maakt dat concreet in de leefwereld van leerlingen, vanuit de visie en idealen van de school.

Het beeld zoals dat al langere tijd uit onderzoek blijkt, is dat de kwaliteit van burgerschapsonderwijs versterking vraagt. Een voorbeeld daarvan is de internationale burgerschapsstudie ICCS. Die liet in 2016 zien dat Nederlandse leerlingen democratische waarden zijn toegedaan, maar vergeleken met landen rondom ons, laag scoren op burgerschapshoudingen. Zo is naar verhouding een gering aantal leerlingen voorstander van gelijke rechten voor migrantengroepen. Ook blijken de verschillen tussen leerlingen uit onderscheiden schooltypen in Nederland groter dan elders. De resultaten van de volgende meting zullen eind dit jaar beschikbaar komen.

Een belangrijke vraag is dan: wat werkt? Onderzoek naar bijvoorbeeld succesvolle aanpakken, een bevorderend schoolklimaat of inzicht in de relatie tussen leerdoelen, aanpak en wat leerlingen daadwerkelijk leren, helpt daarbij. Goed burgerschapsonderwijs kenmerkt zich door idealen én effectiviteit. Dat vraagt een evidence-informed benadering.’

Prof. dr. A.B. Dijkstra is tevens verbonden aan de Inspectie van het Onderwijs. We spraken met hem op persoonlijke titel.

Burgerschap is voor ons...

Scholen geven zelf invulling aan hun burgerschapsonderwijs. Wat vinden **schoolleiders** het belangrijkste?

Marije Wegman, dorpsschool Meeden:

‘Onze school staat in een hecht dorp met 1500 inwoners. Iedereen staat voor elkaar klaar en onderneemt samen activiteiten. Zo’n hechte leefgemeenschap willen we ook in de klas. We streven ernaar dat ieder kind zich gezien en gehoord voelt, zelf beslissingen durft te nemen en conflicten kan oplossen. We gebruiken in ons onderwijs de thema’s van de methode De Vreedzame school, bijvoorbeeld: “we dragen allemaal ons steentje bij”. Ook ontwerpen we zelf lessen vanuit verschillende religieuze en spirituele bronnen zoals prentenboeken, de Bijbel of de Koran. Met ouders brainstormen we daarover in de identiteitscommissie.

Maar ideeën komen ook uit de kinderen zelf: zo mochten zij bij dit thema een actie bedenken om op school, in het dorp of elders in de wereld een steentje bij te dragen.’

Pim Butter, 5e Montessorischool Watergraafsmeer (Amsterdam):

‘We vinden het belangrijk dat onze leerlingen leren samenwerken en om hulp durven vragen. Dat oefenen ze elke dag in hun klas met drie verschillende leerjaren: de oudere kinderen zijn een voorbeeld voor de jongere. We geloven niet in losstaande burgerschapslessen, maar proberen thema’s met elkaar te verbinden. In een project over de middeleeuwen vergelijken we het leenstelsel van destijds bijvoorbeeld met onze Eerste en Tweede Kamer. Omdat onze wijk niet zo divers is, besteden we extra aandacht aan verschillende culturen. Zo willen we leerlingen bijvoorbeeld de niet-westerse dames van de overblijf laten interviewen. Ook geven we jaarlijks aandacht aan paarse vrijdag, internationale vrouwendag, Ketu Koti en de week van de lentekriebels.’

Bianca Heijsteeg, OBS Erasmus (Den Haag):

‘Onze wijk is heel divers: rijk, arm, westerse en niet-westerse gezinnen leven naast elkaar. Als onderdeel van brede buurtschool Kleurrijk werken we samen met allerlei instanties in de buurt: het wijkcentrum, de voorschool, de buurtmoeders en de jeugdwerkers. Daardoor leren kinderen ook buiten de school om verschillen te respecteren, conflicten op te lossen en hun talenten te ontdekken. Soms liggen onderwerpen gevoelig bij ouders, zoals de week van de lentekriebels. Dankzij onze oudercoördinator lukt het dan toch om elkaar te vinden. Zorgen voor elkaar vinden we heel belangrijk. Met een subsidie van het Jeugdeducatiefonds konden we in december zelfs voedselpakketten uitdelen aan gezinnen in armoede.’

/ **Masja Lebouille**

Drie vragen aan...

Mirjam van der Ven, die burgerschapsonderwijs binnen en buiten de schoolmuren onderzoekt bij het Lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling van Hogeschool Utrecht.

1 Volgens u kunnen leraren de omgeving van de school meer betrekken bij hun burgerschapsonderwijs. Waarom is dat belangrijk? ‘Kinderen leren niet alleen over burgerschap op school, maar ook thuis, op straat en in de sportclub. Voor leraren, pedagogen en welzijnswerkers ligt daar een kans om met elkaar samen te werken. Kinderen die opgroeien in een buurt waarin mensen samenwerken, doen het in elk opzicht beter. Helaas lukt dat vaak nog niet, en moeten leraren bijvoorbeeld zelf een manier bedenken om gevoelige thema’s in de klas te bespreken. Of proberen ze een leerling met moeilijk gedrag in hun eentje te helpen. In de studie *Bruggenbouwers en Grensverlegers* onderzoeken we hoe professionals rondom de school, de wijk en het gezin meer met elkaar kunnen samenwerken.

We hebben leernetwerken gevormd, waarin we ons met studenten uit verschillende domeinen verdiepen in vraagstukken uit de praktijk. Zo ontmoeten ze elkaar al vroeg en wordt elkaar opzoeken straks gemakkelijker.’

2 Om wat voor vraagstukken gaat dat dan? ‘Neem bijvoorbeeld de week van de lentekriebels, die dit jaar veel reuring gaf op sommige scholen. Via sociale media werd desinformatie verspreid en ouders protesteerden over de lesstof. Stel je voor dat scholen er bij zulke thema’s niet meer alleen voor staan, maar hulp krijgen van pedagogen, dramatherapeuten of sociaal werkers uit de buurt. Er is bij hen veel kennis over het omgaan met gevoelige onderwerpen. De wil om samen te werken is er vaak al, maar vaak is dat eerst

een beetje ongemakkelijk. Het is daarom belangrijk dat iedere professional zich erkend voelt in zijn expertise.’

3 Wat adviseert u leraren die denken: die samenwerking wil ik ook? ‘Ga na met wie in je team je meer zou kunnen samenwerken. De sportdocent of docent beeldende vorming kijkt bijvoorbeeld vaak met een andere blik naar leerlingen en heeft een ander netwerk. En zoek ook zoek vooral naar contacten buiten de schoolmuren. Door de hoge werkdruk in het onderwijs komen veel leraren daar nu niet aan toe, terwijl zo’n samenwerking op termijn juist werk uit handen neemt.’ / **Masja Lebouille**

www.hu.nl/onderzoek/projecten/bruggenbouwers-en-grensverlegers

Op naar de stembus

Op zoek naar een manier om je klas meer bij de politiek te betrekken? Dankzij de Scholierenverkiezingen, georganiseerd door ProDemos, ontdekken jongeren het stemproces al vroeg. Ze bemensen zelf het stembureau, tellen de stemmen en maken een proces-verbaal op. Afgelopen maart deden er 25.820 jongeren op 77 scholen mee. www.scholierenverkiezingen.nl

Lessen per post

Actuele burgerschapslessen in je brievenbus: met *Samsam in de Klas* kan het! Vijf keer per jaar ontvang je een magazine met bijpassende lessen voor groep 5

tot en met 8 over maatschappelijke thema's zoals discriminatie, gezond leven en vrouwenkiesrecht. In het online archief vind je nog meer materiaal. Vraag voor € 9,95 een proefpakket aan via www.samsam.net/voor-leerkrachten/burgerschap-met-samsam.

10
min

Burgerschap in tien minuten

Structureel aandacht voor burgerschap: met de app Goedemorgen! is dat een fluitje van een cent. Dagelijks staan er drie teksten, doe-opdrachten, filmpjes en discussievragen voor je klaar, voor een leerzaam gesprek van tien minuten met je leerlingen. www.goedemorgenopschool.nl, € 49,50 per docent.

Handig vakportaal

Op de hoogte blijven van alle ontwikkelingen rondom burgerschap? Op <https://www.slo.nl/vakportalen/vakportaal-burgerschap/> lees je alle onderwijsdoelen, wettelijke eisen en het toezicht daarop. Plus tips voor het ontwikkelen van een visie en het afstemmen van je lesaanbod!

Nieuwe kennisbundel

Niet opletten, slordig werken, anderen storen, steeds om hulp vragen: hoe ga je om met lastig gedrag van leerlingen? In de gratis Didactief-kennisbundel *Gedrag in de school* (po) krijg je praktische handvatten, gebaseerd op achttien wetenschappelijke kernartikelen. www.gedragindeschool.nl

Oorlog in het klaslokaal

Hoe kun je literatuur inzetten om een gevoelig thema als oorlog te bespreken? In zijn proefschrift *War in the classroom* geeft docent Andrew Niemeijer (Vrije Universiteit) je handvatten en laat hij zien hoe je verder kijkt dan het huidige curriculum. Poëzie, proza, films en blogs uit onder andere de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de Vietnamoorlog en de Irakoorlog komen voorbij. <https://research.vu.nl/en/publications/war-in-the-classroom-a-qualitative-model-for-the-english-literatu>

Voorkom pedagogisch failliet

Lector **Hessel Nieuwelink** onderzocht burgerschapsonderwijs in Nederland. Met name in het vmbo kan het lesmateriaal beter.

In 2021 is de wet op het burgerschapsonderwijs aangescherpt. Wat is er veranderd?

'In de wet uit 2006 stond eigenlijk alleen dat scholen een bijdrage moesten leveren aan sociale integratie en actief burgerschap van leerlingen, maar niemand kon vertellen wat dat precies betekende. In de nieuwe wet staan drie punten centraal: kennis en respect voor de democratische rechtsstaat, kennis en

respect voor pluriformiteit, en dit oefenen binnen de schoolcultuur. De afbakening is nu in ieder geval duidelijker.'

Toch bent u niet helemaal tevreden?

'Dat komt met name door de memorie van toelichting, waarin twee motieven voor burgerschapsonderwijs staan die nogal negatief zijn. Ten eerste zouden leerlingen nu te weinig gemeenschapszin hebben en dat moet worden aangepakt: efficiëntiedenken dus, terwijl jongeren al van alles weten, kunnen en vinden en we dat juist ook kunnen versterken. Ten tweede is er een smalle nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van jongeren. Natuurlijk is die van belang, maar daarmee worden onze instituties als een gegeven beschouwd dat in stand moet worden gehouden. Terwijl je juist wilt dat leerlingen zich gaan verhouden tot problemen als de situatie in Groningen, de toeslagenaffaire en het stikstofbeleid, en dat zij de structurele ongelijkheid zien die daarin zit. Beide motieven zijn heel disciplinerend, en daar heb ik grote moeite mee.'

Kunnen scholen met deze nieuwe wet wel uit de voeten?

'Ja, het geeft ze wel meer handvatten. Het is nu duidelijker dat burgerschapsonderwijs gaat over politiek en maatschappelijk functioneren. Uit internationaal onderzoek blijkt dat Nederlandse leerlingen

Voor het blok

Controverses bespreken in de klas?

'Je wilt als leraar ruimte bieden aan je leerlingen. Juist in de klas moeten zij alles kunnen zeggen. Maar die uitingen kunnen de veiligheid van andere leerlingen aantasten. Je moet dus zoeken naar een balans tussen openheid en veiligheid.'

Politiek als voorbeeld van goed burgerschap?

'Dat kan veel beter. Bijvoorbeeld door beleid te voeren dat strookt met de democratische principes. Te vaak weet de regering al dat ze zal worden teruggedrukt door de rechter. Of worden zaken achtergehouden. Dat krijgen leerlingen ook mee.'

Politiek als spiegel van de maatschappij?

'Ook dat kan veel beter. De Kamer zit vol met academisch en hbo-opgeleiden. De enkele mbo'er die er zit, houdt het na één periode voor gezien, omdat die zich daar niet thuis voelt. Bij zo'n scheve afspiegeling worden vooral beleidsvoorkeuren van academici omgezet in beleid.'

niet zo goed scoren op kennis van de democratische rechtsstaat in vergelijking met leeftijdsgenoten in andere landen en dat er verschillen in bestaan qua onderwijsniveau. De wet biedt een eerste stap om dat aan te pakken.’

Zijn de verschillen tussen de niveaus echt zo groot?

‘Nou en of. De hoeveelheid aandacht voor burgerschap verschilt, maar vooral ook het *sóort* aandacht. De doelen in het vmbo en het mbo zijn meer gericht op het invoegen in de samenleving: leren hoe het hoort en welke instituties er zijn. Terwijl havo- en vwo-leerlingen meer leren over het vormgeven van de samenleving. Die worden gestimuleerd om na te denken wat rechtvaardig is en hoe je de maatschappij zou willen veranderen. Daar zit al het idee in; dit is jouw rol in de samenleving als vmbo’er en dat is jouw rol als havo’er. Dat is problematisch.’

Terwijl vmbo’ers natuurlijk net zo goed recht en onrecht in de maatschappij zien?

‘Precies, ze denken net zo goed na over dat soort

zaken. Voor mijn proefschrift vroeg ik basis/kader- en vwo-leerlingen hoe ze naar de democratie kijken en hun redeneringen bleken qua complexiteit vergelijkbaar. Natuurlijk, het taalgebruik van vmbo’ers was eenvoudiger, maar inhoudelijk deden de vmbo’ers niet voor de vwo’ers onder. Zelf hadden ze wel het idee dat ze het niet goed konden, maar dat is dus echt fictie. We moeten misschien een extra vertaalslag maken om abstracte begrippen voor hen betekenis te geven, maar als we daarin slagen, dan kunnen ze het net zo goed.

Als je dat niet doet, bevestig je alleen maar het idee dat ze niet echt meetellen. Een pedagogisch failliet.’

**‘Blik op democratie
vmbo’er en vwo’er
is vergelijkbaar’**

Is burgerschap exclusief iets voor vakken als maatschappijleer en geschiedenis?

‘Nee, in principe zit burgerschap overal in. Het maakt per definitie onderdeel uit van het onderwijs. Dus het kan ook terugkomen bij Nederlands, scheikunde, ckv. Tegelijkertijd hebben scholen al een zeer uitgebreid takenpakket, dus moet je prioriteren bij wie je de burgerschapsopdracht neerlegt. Als het gaat om de democratische rechtsstaat liggen geschiedenis en maatschappijleer voor de hand. Maar de klimaatcrisis kan bijvoorbeeld ook goed aan bod komen bij aardrijkskunde, biologie of scheikunde. Dat is een keuze die scholen moeten maken.’

En kan de Onderwijsinspectie op basis van de herziene wet nu ook gaan handhaven?

‘Jazeker, en dat doet ze al. Met deze wet kan worden opgetreden tegen scholen die onderwijs bieden dat de democratische rechtsstaat en gelijke rechten ondermijnt. Dat is op zich een verbetering, maar zoiets speelt echt maar bij een heel klein deel van de scholen. Bij de meeste zal het meer gaan om begeleiding bij de ontwikkeling van een visie over burgerschap. Waar staan zij rondom morele kwesties? Wat willen zij bereiken met hun leerlingen? Dat vinden scholen vaak lastig. Bij burgerschapsonderwijs gaat het per definitie over spanningsvelden, over vrijheid tegenover gelijkheid. Scholen hebben ook het recht om dat naar hun eigen visie vorm te geven.’ ■

*Hessel Nieuwelink is lector burger-
schapsonderwijs
aan de Hogeschool
van Amsterdam.
Hessel Nieuwe-
link, Remmert
Daas en Isolde de
Groot, Nether-
lands: Education
for democratic
citizenship in
Dutch schools.
A bumpy road.
JSSE 2022, Vol.
21(4).*

De school als oefenplaats

Hoe geef je invulling aan burgerschapsonderwijs in het po? *Didactief* keek mee in Katwijk, waar kinderen meebeslissen in een **leerlingenraad**.

**'Ik probeer dingen uit
het nieuws te vertalen
naar het echte leven'**

Het is rustig op het stadhuis van Katwijk, op een groep van zes kinderen na die op gele plastic stoelen aan een lange lunchtafel zitten. Deze leerlingen van groep 6, 7 en 8 van de Mr. J. J. L. van der Bruggenschool zitten in de leerlingenraad en vergaderen vandaag op het stadhuis. Bram en Joey namen het initiatief voor de raad omdat ze leukere lessen wilden en meer proefjes. 'En kunstgras op het schoolplein!'

Een ambtenaar leidt hen naar de kamer van het college van B&W. 'Welke punten willen jullie bespreken?' vraagt voorzitter Bram. 'De kapstokken en misschien nog de sporthal-

len.' Secretaris Marit noteert het in haar schriftje. Eerste punt van discussie zijn de schoolpleinen, welke klas mag er wanneer spelen? Marit heeft een oplossing: 'Als groep 5 en 6 eerst op het plein spelen, dan houden wij later pauze.' Daarnaast maken ze zich zorgen over hitte in de lokalen: 'Als het zomer wordt, willen we al een oplossing hebben.' Kunnen er airco's komen of meer buitenlessen? De directeur prijst hun vooruitzicht. Maar heeft iemand eerder buiten les gehad? 'Ja, fietsles,' zegt Jasmijn. Inmiddels is ook wethouder Jacco Knappe aangeschoven. Desgevraagd belooft hij te overwegen om minder saaie speeltuinen te laten bouwen. Dan besluit voorzitter Bram de vergadering met een korte tik van de hamer, geleend uit de trouwzaal. Met tegenzin keert de raad schoolwaarts, maar niet voordat ze de burgemeester en de raadzaal bezocht hebben.

De leerlingenraad, actief sinds de herfstvakantie, is slechts een van de onderdelen van burgerschap op de Van der Bruggenschool. Het team stelde een lijst van onderwerpen op die standaard in het curriculum zitten, zoals Bijbelverhalen lezen, afval prikken in de wijk en klusjes doen in de klas, en toetste deze aan de doelen burgerschap.

Je verplaatsen in een ander

‘Ik ben altijd met burgerschap bezig in mijn lessen en probeer dingen die in het nieuws komen, te vertalen naar het echte leven,’ vertelt Sara de Bie, juf van groep 7, in de lerarenkamer. Zo besprak ze de recente aardbeving in Turkije en Syrië. Gert Kuijt, meester van groep 8, vult aan: ‘En we bespreken waarom je zou helpen. Je leert kinderen iets te doen voor een ander, zonder dat ze daar iets voor terugkrijgen. Je kunnen verplaatsen in het leef- en denkbeeld van een ander, dat is essentieel als het gaat om burgerschap.’ Leraren vullen de lijst burgerschapsonderwerpen aan met eigen ervaringen. ‘Bijvoorbeeld als iemand iets op straat gooit, dan vraag ik wat de gevolgen zijn voor de aarde als iedereen dat zou doen,’ vertelt De Bie. Ook kijken ze wat er op school leeft. Toen kinderen een pornofilmje ontvingen via Snapchat, bespraken ze dat in de klas. ‘Kan je bij je ouders terecht, of ben je bang dat je straf krijgt?’ Naast de leerlingenraad, hebben kinderen op meer manieren invloed op burgerschapsonderwijs. Zo dacht elke klas na over gedragsregels (‘Wij sluiten niemand buiten’) en zette iedereen daar een handtekening onder. Het onderdeel ‘leren over andere culturen’ krijgt dit schooljaar wel een heel praktische invulling. Een leerling die gevlucht is uit Jemen en aan de ramadan deed, krijgt veel belangstelling. De Bie: ‘Hij vertelde dat je door het vasten, voelt hoe het is om arm te zijn. Andere kinderen wilden meedoen, om hem te steunen.’ Kuijt vult aan: ‘De vooroordelen over mensen die anders zijn dan jij vallen dan weg.’

Coördinator burgerschap

Je leren verplaatsen in een ander, groepsgevoel stimuleren, verantwoordelijkheid nemen: ook directeur Walter Wassenaar vindt dit essentiële onderdelen van burgerschap. Hij ziet de school als een veilige oefenplaats voor de maatschappij en burgerschap als basisvaardigheid. ‘We hebben ons te verhouden tot de veranderende wereld, die moeten we de school in trekken.’ Toen leerlingen hem vroegen een leerlingenraad op te richten, aarzelde hij niet. ‘De democratische beginselen bijbrengen is een belangrijk onderdeel van burgerschap. Ze leren zo te benoemen

waar ze mee zitten, voelen zich verantwoordelijk en worden mondiger. En je creëert gemeenschapsgevoel.’

Waar Wassenaar nog naar streeft, is een doorlopende lijn burgerschap. Net zoals er een leescoördinator is, zou hij een coördinator willen die de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs zichtbaarder maakt op school. ‘De verleiding om je alleen te richten op leerdoelen en -prestaties is groot, maar je moet burgerschap laten leven. Zoals toen onze leerlingen plantjes rondbrachten in de buurt.’ Want hij benadrukt dat de school van de gemeenschap is. Net als De Verrekijker, een basisschool voor kinderen uit een naburig asielzoekerscentrum en verschillende andere scholen in Katwijk, voelt hij dan ook de opdracht om er voor kinderen van verschillende achtergronden te zijn. ‘Ik wil plekken reserveren voor kinderen die later instromen, vaak nieuwkomers. Maar je kunt niet plotseling de meest multiculturele school worden en ineens alle burgerschapsdoelen die de overheid heeft bedacht in de praktijk brengen. Dan verander je te snel. Wel kun je zorgvuldig stapjes in die richting zetten, zonder dat je ouders van je vervreemdt. Zodat kinderen van nieuwkomers én van ouders die al generatieslang aan de school verbonden zijn, zich hier thuis voelen. Dat doen we door vooral dingen in de praktijk te brengen en daar is de leerlingenraad een mooi voorbeeld van.’

Op de achtergrond sluiten kinderen de dag onder tusschen zingend af: ‘Heer wij gaan nu weer naar huis toe, deze dag is weer voorbij. Samen willen wij u danken, want u zorgt zo goed voor mij. Amen.’ ■

Met tegenzin
keert de raad
schoolwaarts

Praten over vrijheid

In Middelburg werd in april een **Freedoms Meet-up** georganiseerd. Studenten van mbo Scalda werkten er aan hun portfolio burgerschap.

'Dat transgenders tot 2014 verplicht waren zich te laten steriliseren als ze een geslachtsregistratie wilden wijzigen, wist ik niet. Heftig vind ik dat.' We zitten in de schouwburg in Middelburg begin april en aan het woord is een student van mbo Scalda. Dit is de afsluiting van de Freedoms Meet-up, georganiseerd door de Vrijheidscolleges en de Roosevelt Foundation. Vierhonderd leerlingen (vo en mbo) praten en leren vanmiddag over het begrip vrijheid.

Op het podium gaan actrice Aniek Pheifer, zanger Jeangu Macrooy (van het Songfestivallied *Birth of a new age*), non-binaire activist Nanoah Struik en directeur van Human Rights Watch Katrien van de Linde in gesprek over 'hun' thema's: de klimaatcrisis, het slavernijverleden, gendervrijheid en mensenrechten. Nanoah bracht de sterilisatiekwes- tie op. En hoewel de gespreksleider de zaal af en toe tot

stilte moest manen, tonen veel leerlingen zich betrokken. Ze reageren op de sprekers en dragen desgevraagd ook nieuwe thema's aan. Soms relatieve-
dat behoorlijk. Bij-

voorbeeld als Wiebe, leerling van het Scheldemond, vertelt hoe zijn biologieleraar 'élke les zegt dat we binnen nu en twintig jaar allemaal dood gaan door de klimaatcrisis'. De zaal moet er hard om lachen.

Twée maten

Veiligheid is een thema dat bijvoorbeeld Romy bezighoudt, die de opleiding Kindprofessional doet aan een Scalda-vestiging in Goes. Moet ze langs een straat zonder lantaarnpalen, dan fietst ze toch liever een stukje om. Meer leerlingen slaan aan op dat thema. Ileah van het Scalda zegt bijvoorbeeld: 'Ik zie vaak de grote steden in het nieuws op tv, maar hier gebeurt ook van alles en dat doet wat met mijn gevoel van veiligheid.' Studenten slaan vooral aan op dit onderwerp door een aantal dodelijke steek-

partijen die de afgelopen jaren hebben plaatsge-
vonden in Middelburg en Vlissingen. Saba van het Scheldemond denkt dat het helpt als mensen elkaar wat meer zouden opzoeken. 'Iedereen zoekt steeds soort bij soort. We moeten meer bij elkaar komen en dan niet alleen in de buurt, maar ook op school, ik vind dat school daar een verantwoordelijkheid in moet nemen. Docenten geven les en verdwijnen dan weer naar de personeelskamer om hun broodje te eten. Ze moeten meer doen om ons met elkaar te laten mixen.'

Als het over gendervrijheid gaat en vrijheid van meningsuiting, ontstaat er rumoer in de zaal. Mag je zo maar alles zeggen? Racisme, discriminatie,

'Docenten moeten
meer doen om ons
te laten mixen'

vrouwenhaat, dat mogen geen punten van discussie zijn, aldus Pheifer. Een groepje jongens in de zaal reageert bozig: 'Soms worden er Korans verbrand en dan hoor je niemand, maar als het over Israël of over homo's gaat, is de wereld te klein.' Ze zijn verontwaardigd en hebben het gevoel dat er met twee maten gemeten wordt.

Gelukkig weet Macrooy de jongeren met zijn liedjes weer moeiteloos te verenigen. En ook hij spreekt zich uit: Je mag alles zeggen, is zijn credo, maar mensen vergeten dat wat je zegt consequenties heeft. 'Laten we verschillen vieren en ons realiseren dat er genoeg plek voor ons allemaal is.' Maar ook: 'Informeer jezelf, want onwetendheid is anno 2023 een keuze. Alles staat online.' Het is alles bij elkaar genomen een burgerschapsles die je iedere klas gunt.

Kledingbank

En het blijft ook niet bij praten. De leerlingen gaan in groepjes van circa 6 à 10 de stad in voor diverse 'vrijheid-challenges' die zijn ontwikkeld door stichting Young Impact: opruimen en vergroenen van de

buurt, tassen maken en kleding inzamelen voor de Kledingbank Zeeland. Docente Noor Colpaert van mbo Scalda kiest voor het laatste.

Met een rustig groepje onderwijsassistenten en leidster in de kinderopvang, gecombineerd met een paar jongeren uit 5 vwo van scholengemeenschap Van der Perre, gaat Colpaert van deur tot deur. Eerder deze week zijn er brieven verspreid waarin de actie werd aangekondigd. Sommige jongeren blijven een beetje achter, anderen bellen zonder terughoudendheid aan bij wildvreemden: 'Goede-middag mevrouw, ik ben ...' Na een uurtje zijn er tassen vol oude kleding en wat stukken speelgoed verzameld die ze later op het podium van de schouwburg uitstallen.

'Soms worden er
Korans verbrand en
hoor je niets'

Veiligheid

Burgerschap is op het Scalda al vijftien jaar een apart vak, vertelt Colpaerts collega Coen Urbanus. Houvast biedt de methode *NU Burgerschap*, waarin de vier dimensies van burgerschap centraal staan: politiek-juridisch, economisch, sociaal-maatschappelijk en de dimensie vitaal burgerschap. Urbanus (van oorsprong jongerenwerker en docent sociaal-cultureel werk): 'Die politiek staat soms nog best ver van de leerlingen af, hoor. Ik geloof dat er dit keer bijvoorbeeld maar drie leerlingen gestemd hebben voor de Provinciale Staten half maart. Interesse voor de economische dimensie zie je vaak ontstaan in het laatste studiejaar, dan komt werken dichterbij, lopen ze stage en wordt die CAO opeens belangrijk.' Ook de dimensie Vitaal is bij uitstek iets voor wat verderop in de studie, legt hij uit. 'Dan hebben we het bijvoorbeeld ook over gezonde voeding en drugs. In het eerste jaar voelen studenten zich nog niet veilig genoeg om het daarover te hebben in de groep.'

Toetsing van burgerschap gebeurt in het cluster zorg & welzijn binnen Scalda met een portfolio dat de studenten in twee jaar opbouwen en een afsluitend onderdeel met vijftig stellingen waar ze op moeten reflecteren. Deelname aan deze Freedoms Meet-up is vrijwillig, maar past natuurlijk prima in het portfolio. Studenten steken er bovendien wat van op en sommigen zijn nu voor het eerst in het theater geweest. En misschien wel de belangrijkste winst van vanmiddag: burgerschap is niet saai. ■

Macrooy verenigt mbo'ers in Middelburg met zijn credo: 'Laten we verschillen vieren en ons realiseren dat er genoeg plek voor ons allemaal is.'

Rechtszaak in de klas

Op het JvO in Amersfoort bereidt een klas extra jonge leerlingen een rechtszaak voor. Deze les burgerschap is onderdeel van een **project over de rechtsstaat**.

Meester, gaan we vandaag een rechtszaak naspelen? Mag ik de advocaat zijn?' De leerlingen van de Parnassosklas van het Johan van Oldenbarnevelt Gymnasium (JvO) in Amersfoort staan te popelen om met de les te beginnen. 'Vandaag gaan we de strafrechtszaak eerst goed voorbereiden,' vertelt burgerschapscoördinator en docent maatschappijleer Rick Meulenstein. Hij geeft deze klas één uur per week burgerschap en werkt daarnaast met ze aan vakoverstijgende projecten. Vandaag gaan ze verder met het project over de rechtsstaat.

Hoogbegaafd

De Parnassosklas is een 'tweejarige eerste klas' voor hoogbegaafde leerlingen van 9 of 10 jaar die op de basisschool versneld doorgestroomd zijn of daar niet de juiste begeleiding konden krijgen. De groep heeft een eigen lokaal en een vaste mentor, Saskia van Damme. Zij werkt zelf met de kinderen aan persoonlijke ontwikkeling en executieve vaardigheden, en is vaak bij de lessen van vakdocenten aanwezig. Ook vandaag zit ze bij Meulenstein in het lokaal. Van Damme initieert de vakoverstijgende projecten. 'Afhankelijk van het onderwerp werk ik met verschillende vakdocenten samen om ze invulling te geven. Rick [Meulenstein] is daar nauw bij

betrokken, burgerschap is vrijwel altijd onderdeel van een project,' vertelt ze. 'Jullie mogen in groepjes een idee voor een rechtszaak bedenken, daarna gaan we stemmen welk verhaal we in de volgende les gaan naspelen.' De aanklacht moet wel realistisch zijn. De leerlingen moeten opschrijven welk misdrijf er gepleegd is, of de verdachte een alibi heeft en wat zijn of haar achtergrond is. 'Lolu is erg verwend. Haar ouders zijn gescheiden, daarom gaat ze vervelende dingen doen,' zegt Aimée terwijl ze met twee klasgenoten brainstormt. Florine werkt liever alleen en zit gebogen over haar schrift. 'Tijdens een ruzie over geld is er per ongeluk iemand doodgeschoten,' vertelt ze.

Advocaat

De voorbereiding op een strafrechtszaak is de vijfde les van het project. 'Eerst hebben de kinderen geleerd hoe de rechtsstaat in elkaar steekt, wat grondrechten zijn en wat strafrecht inhoudt,' vertelt Meulenstein. Van Damme heeft vervolgens besproken welke straffen er gegeven kunnen worden. 'We hebben ook over de doodstraf gesproken, dat werd een filosofisch gesprek,' vertelt ze. Hoogtepunt was het bezoek van een advocate aan de klas. Zij vertelde onder andere dat ze tien jaar aan de verdediging van Tamil Tijgers (terroristen uit Sri Lanka, red.) had gewerkt. De kinderen hadden vragen voorbereid. 'Ze was heel aardig en menselijk,' zegt Kasper, een enthousiaste jongen die graag vertelt. 'Ze was open over haar gevoelens, dat had ik niet verwacht.' Na het bezoek van de advocate heeft de klas geleerd hoe het strafrechtproces verloopt, van arrestatie tot de uitspraak van de rechter. De Parnassosklas is de enige van het JvO die naast projecturen ook vaste lessen burgerschap krijgt. 'We ontwikkelen nog volop lessen burgerschap op school,' vertelt Meulenstein, 'en we bouwen het programma stap voor stap uit.' Meulenstein is zij-instromer. Hij studeerde eerder Volkenkunde en werkt nu vijf jaar bij het JvO. 'We hebben eerst met een werkgroep geïnventariseerd wat er al gebeurt op het gebied van burgerschap. Dat bleek meer te zijn dan we dachten,' vertelt hij. Bij Nederlands en Duits werd er bijvoorbeeld aandacht geschonken aan debatteren.

Ricks tips

- Creëer een werkgroep die meedenkt over visie, doelen en uitvoering. Dit zorgt voor draagvlak binnen het schoolteam.
- Onderzoek wat er in de reguliere lessen al gebeurt en borduur daarop voort. Er gebeurt vaak meer dan je denkt.
- Bouw het burgerschapsprogramma stapje voor stapje uit. Je kunt beter één project goed doen dan meerdere projecten tegelijk starten. Dit zorgt voor draagvlak.
- Betrek leerlingen bij je plannen. Bespreek de visie van de school op burgerschap en projectplannen bijvoorbeeld in de leerlingenraad.

De aanklacht van Lisette (links) en Livia krijgt de meeste stemmen van de klas: een winkeldiefstal, terwijl de eigenaar met een krantje op de wc zit.

Tijdens biologie kwamen seksuele geaardheid en genderdiversiteit aan bod. En bij de klassieke talen was ruimte voor retorica en ethiek. 'Door naar boven te halen wat er al gebeurt zonder dat het als burgerschapsonderwijs wordt benoemd, kun je zonder extra tijd burgerschapslessen al versterken. Dat is belangrijk voor het draagvlak. Tijdsdruk is immers de zwakke plek.'

Requisitoir

Voor de burgerschapslessen aan de Parnassosklas die niet aan een project gekoppeld zijn, ontwikkelt Meulensteen zelf lesmateriaal. 'Voor maatschappijleer in het vijfde leerjaar werken we met een methode en moet ik het curriculum volgen. Maar burgerschap gaat meer over vaardigheden dan over kennis,' vertelt hij. Meulensteen koppelt zijn lessen daarom aan de actualiteit. In verkiezingstijd mogen leerlingen een politieke partij oprichten, een programma schrijven en campagnevoeren. Rond Prinsjesdag schrijven ze een troonrede en dragen deze voor.

Ook met de projecten is al ervaring opgebouwd. 'We hebben de afgelopen vier jaar een curriculum ontwikkeld,' vertelt Van Damme. 'We kunnen nu bijschaven en aanvullen en de Parnassosklas als broedkamer gebruiken voor eventuele burgerschapsprojecten aan andere klassen.' Het schooljaar begint met een project over duurzaamheid waarvoor leerlingen een ecologisch verantwoord aanbod bedenken voor de kantine of op bezoek gaan bij een biologische supermarkt. Een ander project gaat over de Tweede Wereldoorlog waarbij leerlingen de grens onderzoeken tussen goed en fout. Samen met een dramadocent organiseert Meulensteen daarnaast politiek theater.

De klas zal het project over de rechtsstaat volgende keer afsluiten met een eigen rechtszaak. De toga's voor dat 'toneelstuk' hangen al klaar. Het plan van Livia en Lisette krijgt de meeste stemmen: drie mensen worden verdacht van een winkeldiefstal. Het gebeurde terwijl de eigenaar met een krantje op de wc zat. Meulensteen trekt stokjes met de namen van de leerlingen erop, zo krijgt iedereen een rol in het toneelstuk: verdachten, advocaten, drie rechters, een griffier en een openbaar aanklager. 'Pak je burgerschapsschrift erbij,' zegt Meulensteen. 'Jullie hebben nog een kwartier om je requisitoir, pleidooi of getuigenverslag te schrijven.'

De opdrachten die deze jonge leerlingen krijgen, zullen niet op iedere school zo gegeven kunnen worden. De kinderen van de Parnassosklas zijn hoogbegaafd en het JvO is een gymnasium in een villawijk. 'Hoewel we op het JvO leerlingen met verschillende achtergronden hebben, is dit inderdaad een beetje een bubbel,' vertelt Meulensteen. 'We hebben daarom de ambitie vaker de school uit te gaan met leerlingen.' Van Damme heeft in Rotterdam in het basisonderwijs gewerkt. 'Daar werkte het andersom 'en moest je onderwerpen als armoede en schuldsanering juist de klas in brengen en andere maatschappelijke problemen uitleggen.' Het JvO wil maatschappelijke stages en uitwisselingen met het speciaal onderwijs of het vmbo organiseren, vertelt Meulensteen. 'Het is ambitieus, maar wordt in het schoolteam breed gedragen. Dat is essentieel.' ■

'Meester, mag ik de advocaat zijn?'

5 uitdagingen

Fleur Nollet werkt bij het *Expertisepunt Burgerschap* dat **scholen ondersteunt** bij het voldoen aan de hernieuwde burgerschapsopdracht. Zij signaleert een aantal uitdagingen.

Richting

‘Sommige scholen die bij ons aankloppen hebben een herstelopdracht gekregen van de inspectie en weten niet zo goed waar ze moeten beginnen. Wij inventariseren in een gesprek: wat doen jullie al aan burgerschapsonderwijs en welke stappen kunnen jullie nog maken? In het vo gaat het vaak om leraren geschiedenis en maatschappijleer die al best veel doen aan vakinhoud rond rechtsstaat en democratie, maar die burgerschap breder moeten vormgeven. In het basisonderwijs kloppen vaak kwaliteitszorgmedewerkers aan die in kaart willen brengen wat er überhaupt op school gebeurt: waar staan we en waar moeten we heen?’

Acht basiswaarden

‘Voor de invulling van burgerschap verwijzen wij naar de acht basiswaarden uit de memorie van toelichting bij de wet: vrijheid van meningsuiting, gelijkheid, begrip, verdraagzaamheid, afwijzen van onverdraagzaamheid en van discriminatie, autonomie en verantwoordelijkheidsbesef. Ze staan niet met zoveel woorden in de wet, inderdaad (lees het artikel van Van der Ploeg, mei 2023, red.), maar zijn wel geoperationaliseerd in het toezicht van de inspectie. Soms gaan scholen in verweer tegen zo’n herstelopdracht, maar ons advies is die waarden vindbaar en zichtbaar te maken. Neem bijvoorbeeld het onderwerp discriminatie: prima als leerlingen in de les leren dat je niet mag discrimineren, maar treed je er ook tegen op in de gang als het wel gebeurt?’

Identiteit

‘We stimuleren scholen te bouwen aan burgerschap op een manier die past bij wie ze zijn. Neem verantwoordelijkheidsbesef. Op een christelijke school gaat het dan over naastenliefde, op een islamitische school over zakat (armenhulp). Kortom, je kunt dezelfde begrippen in een andere taal kleden. Of neem gelijkheid en verdraagzaamheid. In de christelijke school

kun je benadrukken: God oordeelt, maar wij niet, dus je neemt elkaar de maat niet en iedereen mag vinden wat hij vindt. Waar dat schuurt, adviseren wij scholen. Je mag best zeggen: “Zo spreekt de Heer” of “Dit lezen wij in de Koran”, maar je moet ook vertellen: dit zegt de wet in Nederland, en die moeten we accepteren.’

Artikel 23

‘Volgens sommigen schuurt de aangescherpte burgerschapsopdracht met de vrijheid van onderwijs en riekt het naar staatspedagogiek. Maar wij benadrukken juist: gebruik de vrijheid van onderwijs voluit binnen de vangrails van de wet. Je wordt niet democratisch geboren, dat vraagt om werk. Met deze wet probeert de overheid de ondergrens van de democratische rechtsstaat neer te zetten en die biedt veel ruimte dat ook past binnen een democratie. Praat daarover met elkaar. Het is echt niet zo dat de inspectie je negatief beoordeelt als je één leerling hebt die keihard de holocaust ontkent.’

Toetsing

‘De kenniscomponent van burgerschaps- onderwijs is prima te toetsen, maar voor burgerschapsvaardigheden en -attitude ontbreken nog voldoende meetinstrumenten. De vraag is natuurlijk sowieso: is alles meetbaar? En is meten altijd de beste weg? De huidige dominante toetscultuur past niet bij de burgerschapsopdracht. Gelukkig lopen er enkele initiatieven om betere instrumenten te ontwikkelen, bijvoorbeeld bij het auctoraat ‘Brede vorming’ van scheikundeleraar Hans Vogelzang (Greijdanus in Zwolle, red.).’

Hier vind je meer info over het Expertisepunt Burgerschap en allerlei tools en handvatten: expertisepuntburgerschap.nl.